

הגורמים לחטא

המציאות האנושית החסרה היא שיאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. מדוע? מה גורם לכך שהאדם אינו יכול להמלט מהחטא? פרשנות חז"ל לחטאם של אדם וחווה מלמדת כיצד הבינו את הפסיכולוגיה של החטא.

א. לפי המדרש השימוש ב'אף' הוא גורם לעונש – מהו 'אף' בכל אחד מהפסוקים?

1. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה יט

ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכל מכל עץ הגן אמר ר' חננא בר סנסן ארבעה הן פתחו באף אבדו באף, ואילו הן נחש ושר האופים ועדת קרח והמן, נחש ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים, שר האופים אף אני בחלומי (בראשית מ טז), עדת קרח אף לא אל ארץ (במדבר טז יד), המן אף לא הביאה אסתר המלכה (אסתר ה יב).

- סכמו – כמה משמעויות למילה 'אף' יש במדרש?
כל משמעויות חושפת שורש אחר לחטא.

ב. מהו הגורם לחטא לפי המדרש

2. מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק א ד"ה איזהו סייג

איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב' י"ז) לא רצה אדם הראשון לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון (שם ג' ג') באותה שעה היה נחש הרשע נוטל עצה בלבו אמר הואיל ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת אף את אם תגעני בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע באילן בידיו וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ.

המדרש בבראשית רבה, דומה לזה שבאבות דרבי נתן, אך שונה – עמדו על ההבדלים.

3. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה יט

(ג - ו) ומפרי העץ אשר בתוך הגן הה"ד אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת (משלי ל ו), תני ר' חייא שלא תעשה את הגדר יותר מן העיקר שלא יפול ויקצץ את הנטיעות, כך אמר הקב"ה כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב' יז) והיא לא אמרה כן אלא אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, כיון שראה אותה שבדת נטלה ודחפה עליו, אמר לה הא מיתת, כמה דלא דמיכת במקרביה כן לא במיכליה אלא כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו.

- מדוע משנה מי נגע בעץ? כיצד זה משפיע על הבנת הדינמיקה של החטא ומניעיו.

השוו את המדרש הקודם לדברי המש"ך חכמה. דייקו – מהו הגורם לחטא לפי כל אחד מהם?

4. משך חכמה¹ על בראשית פרק ב פסוק טז

מכל עץ הגן אכול תאכל - פירוש, הוא מצוה להחיות נפשו ולהנות מפרי הגן וכמו דאמר סוף ירושלמי דקדושין עתיד אדם ליתן דין וחשבון כו' ולא אכיל, ואם אמר האדם לאשתו כי השי"ת צוה לאכול מן הגן

¹ מש"ך חכמה – פרושו של הרב מאיר שמחה הכהן (ראשי תיבות מש"ך) מדווינסק על התורה. מחשובי היהדות הליטאית בסוף המאה ה-19 - תחילת ה-20. נתפרסם גם בזכות פירוש על הרמב"ם הנקרא 'אור שמח'.

ג. בנושא הוספת איסורים נחלקו הרמב"ם והראב"ד, האם וכיצד ראוי לעשות זאת. כרקע למחלוקת יש להיזכר באיסור להוסיף או לגרוע מדברי התורה:

5. דברים פרק ד

(א) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֲקִים וְאֶל הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּ וּבְאַתֶּם וִירְשִׁתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְדוֹד אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִתֵּן לָכֶם: (ב) לֹא תִסְפוּ עַל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשִׁמֹּר אֶת מִצְוֹת יְדוֹד אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם:

6. רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ט

הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה מהו זה שהזהירה תורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה, כיצד הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה, אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה מוסיף, אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו ונודיע לעם שהוא גזרה שלא יבא מן הדבר חובה ויאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש כך החיה מותרת שהרי לא נתפרשה, ויבא אחר לומר אף בשר בהמה מותרת חוץ מן העז, ויבא אחר לומר אף בשר העז מותר בחלב פרה או הכבשה שלא נאמר אלא אמו שהיא מינו, ויבא אחר לומר אף בחלב העז שאינה אמו מותר שלא נאמר אלא אמו, לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה.

השגת הראב"ד/ הואיל ויש לב"ד לגזור ולאסור וכו'. א"א כל אלה ישא רוח שכל דבר שגזרו עליו ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו בהר הכרמל אף זה דבר תורה הוא עת לעשות לה' הפרו תורתך, ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה.

- מהו שורש המחלוקת?

- מי מהם נותן יותר אמון באדם הפרטי?

ד. עד כאן דנו בגורמי החטא של האשה – מהם גורמי החטא אצל האדם?

מהם שלש הדעות שמביא המדרש? איזו תכונה משקף כל פרי?

7. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה יט

ותקח מפיריו ותאכל אמר ר' אייבו סחטה ענבים ונתנה לו,

ר' שמלאי אמר ביישוב בת עלה אמרה לו מה את סבור שאני מיתה וחיה אחרת נבראת לך אין כל חדש תחת השמש (קהלת א ט), או שמא אני מתה ואת יושב לך היטליס לא תהו בראה לשבת יצרה (ישעיה מה יח),

רבנין אמ' התחילה מיללת עליו בקולה,

וגם ריבוי - האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות, הכל שמעו לה ואכלו חוץ מעוף אחד ושמו חול הה"ד ואמר עם קיני אגוע וכחול ארבה ימים (איוב כט יח), דבית ר' יניי ור' יודן בר' שמעון דבי ר' יניי אמ' אלף שנים הוא חי, בסוף אלף אש יוצאה מקינו ושורפתו [ומשתייר בו כביצה וחוזר ומגדל איברים וחי], ר' יודן בר' שמעון א' אלף שנים הוא חי, בסוף אלף גופו כלה וכנפיו מתמרטטים ומשתייר בו כביצה

ו. מה הגורם לחטא לפי המדרש הבא?

מה זה אומר על טבע האדם?

9. קהלת רבה (וילנא) פרשה ז ד"ה א [כ"ט] לבד

א [כ"ט] לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר, ישר היה שנאמר אשר עשה האלהים את האדם ישר, וכתוב (בראשית ג') הן האדם היה כאחד ממנו כאחד ממלאכי השרת, וכיון שנעשו שנים, והמה בקשו חשבונות רבים.

סכמו:

כמה גורמים שונים לחטא מובאים במדרשים?

האם האדם מטבעו טוב או רע?

אילו גורמי חטא הם מהותיים לאדם ואילו חיצוניים לו.